

CLASIFICAREA DISTRIBUȚIONALĂ A TERMENILOR DE ÎNRUDIRE

DE

MAGDALENA VULPE

0.1. Nu există, probabil, secțiune a vocabularului mai intens studiată decât terminologia de înrudire.

Denumind realități de primă importanță în viața socială, termenii de înrudire (TÎ) se caracterizează, în marea lor majoritate, printr-o remarcabilă *stabilitate lingvistică*; de aceea, ei au făcut, adeseori, obiectul unor studii *comparativ-istorice*. Pe de altă parte, *potențialul afectiv* al multor TÎ a atras atenția lingviștilor preocupați de *stilistica lingvistică*. În epoca modernă, accentul cercetărilor s-a deplasat asupra *caracterului sistematic* al acestui cîmp semantic, a cărui rețea simetrică de opoziții a servit ca material ilustrativ promotorilor *semanticii structurale*. Geografia lingvistică a văzut în TÎ materialul aproape ideal al hărților onomasiologice, plecînd de la premisa *identității „naturale“ a noțiunilor semnificate*. Cît de iluzorie este o asemenea identitate noțională reiese însă din studiile de *etnolingvistică* și *etnologie*, care urmăresc tocmai *trăsăturile particulare* din sistenuțul social al înrudirii, puse în evidență de terminologia locală.

0.2. Studiile a căror tipologie am schițat-o mai sus se bazează, toate, pe materiale constituite din unități lexicale izolate, obținute fie prin despuierca unor lucrări lexicografice, fie prin anchete dialectale realizate cu chestionarul. Criteriile de clasificare utilizate au fost cele logice, etimologice, semantice sau formale.

În cele ce urmează, ne propunem să urmărim *actualizarea în text a termenilor de înrudire*. Punctul de plecare al cercetării noastre se află, deci, în planul sintagmatic, nu în cel paradigmatic.

0.3. Nu constituie o noutate existența a două „serii“ de TÎ: una cu care ne adresăm rudelor, alta cu care le numim vorbind despre ele cu o terță persoană.

Lingvistica și, în special, dialectologia românească au distins, în mod empiric, aceste două serii de TÎ. Chestionarul ALR cuprinde cîteva întrebări „duble“ referitoare la un anumit grad de rudenie (462 *frate*/464 *nene*, 488/490 *bărbat* „soț“, 542/2682 *naș*, 543/2683 *nașă*, 546, 547/2644 *cumătru*,

1.2.2. *Funcția de clasificare* (FC): vorbitorul stabilește statutul lui X în raport cu Rep, locul lui X în schema genealogică a Rep:

— în conștiința mea ca femeie [el] nă mi-a fost soț, mi-a fost tată (453/26).

În enunțuri de acest tip, substantivul nearticulat (nume predicativ) are, după Ion Coja, valoare adjectivală¹⁴, indicând apartenența referentului (subiectul sintactic) la o clasă de obiecte. Interpretarea se confirmă, în mod empiric, prin întrebarea la care răspunde, în acest context, termenul de înrudire: *ce mi-a fost [el] ? — soțul/tată.*

Considerăm că numai — sau în primul rând — în cadrul acestei funcții se poate vorbi de o clasificare în planul ideilor¹⁵.

1.2.3. *Funcția de adresare* (FA): expresia raportului de înrudire poate funcționa ca adresare sau apel:

— *ce mai faci verișoară ?* sau *lălice, vino-neoa !* (Albești, Ialomița).

În cadrul funcției de adresare — supusă, mai mult decât celelalte funcții ale TÎ, convențiilor sociale (politețe, respect etc.) — se produc numeroase devieri semantice ale termenilor; ca urmare, una și aceeași poziție genealogică poate fi denumită cu un termen și „apostrofată“ cu altul (de exemplu: SOACRĂ—MAMĂ, SORĂ—TAȚĂ etc.).

Diferențieri de acest tip nu se realizează numai cu ajutorul termenilor specifici de înrudire: lexeme aparținând altor cimpuri semantice — ca MOȘ, RUMÂN, CRESTIN, OM ș.a. — sînt atrase, cu funcție de adresare, în cîmpul înruderii, în special în vorbirea populară.

Relativa independență a adresării față de denumire nu este, de altfel, proprie numai terminologiei de înrudire. Reflex al unor convenții de comportament social, această „dedublare lexicală“ afectează chiar și lexeme ce nu se încadrează în clasa substantivelor relative: *părinte* pentru *preot*, *coniță* pentru *doamnă*¹⁶, (popular sau dialectal) *șteă, lică, durlănică* pentru *băiat, puști* ș.a.

1.2.4. Diferența dintre cele trei funcții contextuale ale terminologiei de înrudire reiese clar din următorul exemplu — un fragment din interviul cu informatoarea E.M. din Bănia (care povestise ceva despre *baba noastră*):

M. V.: *Ce fel de neam îți venea baba ?* — E. M.: *Baba noastră* (FR) *mi-a fost soacră* (FC). — M. V.: *It ziceai „baba“ fiindcă era bătrînă ? Sau fiindcă ți-era soacră ?* — E. M.: *A ! da nu-i ziceam baba* (non-FA !), *- i ziceam mama !* (FA) *Acuma ți-am povestit că . . . am zis baba noastră* (FR) *că-i moartă de mult, da mama* (FA) *t-am zis, mama-soacră* (FA sau FR ?).

2. Metoda

2.1. Sistemul termenilor de înrudire românești prezintă variații teritoriale atît în ceea ce privește inventarul de termeni (cf. băn. *uică*, transilv. *șogor*) și sensul acestora (cf. mold. *moș* „unchi“, transilv. *moș* „bunic“), cît și în ceea ce privește posibilitățile de actualizare morfo-

¹⁴ Ion Coja, *op. cit.*, p. 11, 28.

¹⁵ Vezi nota 4.

¹⁶ Ingeborg Seidel-Sloty, *Die Sprache der Höflichkeit*, BL, X, 1943, p. 62.

sintactică contextuală a lor. Așa, de exemplu, în Muntenia termenii SOCRU și SOACRĂ nu se actualizează la vocativ¹⁷, în timp ce în Maramureș actualizarea este posibilă. Contextul *X mi-e ... (X îmi vine...)* nu e reperat, în nordul Munteniei, pentru MAICĂ și TAICĂ, dar este normal în unele graiuri bănățene. De aceea, o clasificare a TÎ nu se poate baza pe un material heteroclit din punct de vedere dialectal.

Încercarea noastră de clasificare a TÎ avînd un caracter preponderent teoretic, am preferat să supunem analizei un material lipsit de particularități dialectale puternic marcate. Corpusul analizat, înregistrat în Subcarpații Munteniei¹⁸, reflectă graiuri în mare măsură apropiate de româna standard¹⁹ și de propriul nostru idiolect. Toate textele au un caracter popular²⁰ și poartă mărcile lingvistice ale comunicării orale.

Am comparat datele extrase din texte cu informațiile obținute ca răspuns la un chestionar special privind TÎ, aplicat în localitățile Breb (Maramureș), Văleni (Neamț), Bănia (Caraș-Severin) și Albești (Ialomița)²¹. Rezultatele acestei comparații vor fi amintite aici numai incidental, cu titlu ilustrativ.

Numărul de cca 1 500 de exemple, cu care am lucrat, s-a dovedit insuficient pentru interpretări statistice, datorită frecvenței extrem de diferite a diversilor TÎ (CUSCRU + CUSCRĂ — 3 atestări, MAMĂ₁ — 168 de atestări). În unele cazuri, a trebuit să recurgem la idiolectul nostru pentru ilustrarea unei trăsături distribuționale.

2.2. Un lexem din cadrul terminologiei de înrudire poate corespunde mai multor poziții din schema genealogică. În analiza noastră, am considerat fiecare din aceste „sensuri“ lexicografice un termen aparte. Omonimele le-am distins prin numere²².

Procedeul s-a dovedit necesar deoarece, în accepții diferite, același cuvînt poate avea caracteristici distribuționale diferite: MAMĂ₁ „mère“, nu selectează un nume propriu, MAMĂ₃, termen de adresare pentru o femeie (străină) în vîrstă, este urmat în mod obligatoriu de un nume propriu (*mamă Floare* !, *mama Floarea*), în timp ce MAMĂ₂ și MAMĂ₄, „termen cu care mama se adresează copilului“ și, respectiv, „termen cu care o femeie în vîrstă se adresează cuiva mai tînăr“ apar fie p r e c e d a t e de un nume propriu (*Paulino mamă* !), fie fără asocieri sintagmatice.

2.3. Pentru a evita glosările fastidioase ale TÎ discutați, am recurs la notația convențională adoptată în etnologie²³, și anume :

¹⁷ Virulența cunoscutelor versuri *Soacră, soucră, Poamă acră, De te-ai coace cît te-ai coace...* rezultă tocmai din încălcarea unei interdicții lingvistice.

¹⁸ Vezi nota 11.

¹⁹ Nu am luat în considerație cei cîțiva termeni dialectali întîlniți (*bîl, bîlă și băiești* „copii de ambele sexe“).

²⁰ Informatorii sînt, fără excepție, țărani cu maximum 7 clase elementare; situația de înregistrare a fost — în intenție cel puțin — informală.

²¹ Pentru amănunte privind organizarea chestionarului și desfășurarea anchetei, vezi Magdalena Vulpe, *Ancheta dialectală lexicală*, în *SCL*, XXXVI, 1985, nr. 6, p. 490—494.

²² Vezi, în *Anexă*, lista termenilor analizați.

²³ De exemplu la Robert Fox, *Kinship and Marriage*, 1967, p. 36—37.

- △ — bărbat
- — femeie
- ◇ — sex indiferent
- | — ascendent — descendent
- — colateral de gradul I
- = — căsătorie

Am introdus, în plus, următoarele convenții:

— Rep este notat cu un simbol plin : ▲ ● ◆

— Diferența de vîrstă între colaterali am semnalat-o printr-o linie oblică : „frate mai mare“

— „înrudirea extinsă“ (vezi *infra*) am marcat-o cu o linie punctată : tată :

2.4. Cercetarea noastră, desfășurată în sincronie, recurge la criterii (morfo) sintactice pentru definirea contextelor diagnostice — instrument al clasificării funcționale a TÎ. Pentru descrierea materialului, s-a dovedit utilă relevarea, în subsidiar, și a unor clase de TÎ definite prin particularități semantice.

2.4.1. Am numit *termeni de înrudire secundari* (TIS) lexemele al căror sens primar este exterior cîmpului semantic al înrudirii: BABĂ, BĂIAT, BĂRBAT, COPIL, CRESTIN, FATĂ, FECIOR, FEMEIE, MOȘ, OM, RUMÂN.

2.4.2. În cadrul FA, convenții sociale și / sau manifestări afective determină forme variate de manipulare a TÎ.

2.4.2.1. Astfel, un „superior“ (în ierarhia genealogică) se poate adresa unui „inferior“ cu un termen de adresare (TA) pe care acesta din urmă îl datorează, utilizînd ceea ce am numit un *termen de adresare inversă* (TAI)²⁴.

Ierarhia se stabilește în funcție de nivelul genealogic (mama se adresează copiilor cu *mamă*, bunica cu *bunică* sau *mamăle*) sau, în unele cazuri, numai în funcție de vîrstă : „*du-te tu, țâlică, de fă cutare treabă*“ spune sora mai mare celei mici (Albești, Ialomița). În materialul excerptat, am înregistrat următorii TAI: MAICĂ₂, MAICĂ₄, MAMĂ₂, MAMĂ₄, MAMĂ₆, MĂMICĂ₂, MOȘ₄, NENE₅, TAICĂ₃²⁵

2.4.2.2. Reguli de politețe sau manifestări afective (de simpatie) determină utilizarea, în adresare, a unor TÎ denumind poziții genealogice mai apropiate de Rep decît cele reale. Am numit acești termeni *termeni de adresare metaforică* (TAM)²⁶. Este vorba de asimilarea unor grade de înrudire prin alianță la înrudirea consangvină : TATĂ și MAMĂ (și derivatele lor) pentru

²⁴ Despre adresarea inversă, vezi Lorenzo Renzi, *Mamă, tată, nene etc. Il sistema delle allocuzioni inverse in rumeno*, în „Cultura neolatina“, XXVII(1), 1968, fasc. 1, p. 89-99 — cu o bogată bibliografie.

²⁵ Lista nu epuizează posibilitățile reale de adresare inversă.

²⁶ L. Renzi, *op. cit.*, p. 95-97, numește *adresare inversă metaforică* ceea ce noi am cu-prins sub *adresare inversă* + *adresare extinsă*.

„socru“ și „soacră“, mai rar FATĂ (FETICĂ) pentru „soție“²⁷. Adresarea metaforică se poate asocia cu adresarea inversă: soacra se poate adresa noiei cu *mamă, mămică*:

— *Mărtoară, du-te mămică tu și adu-mi ceva... păt nu poți să zici „normeo, fă cutare lucru“, mî-i zic niciodată* (Albești, Ialomița).

2.4.2.3. Termeni de adresare extinsă (TAE): relații sociale stabilite în afara grupului familial sînt asimilate celor de înrudire, ceea ce duce la utilizarea termenilor de adresare cu extindere de sens. Ca și TAM, TAE pot fi, în același timp, TAI:

— [Era] un celășean din comună de-aicea, nu era de la noi, natal de-aicea. [...] Un băiat tînăr, necăsătorit. [...] Am îndrăznit și i-am spus: „Măi nepoate“ (TAE) zic, „tu ai mălai aicea, [...] dă-mi și mie mă!“ — „Nene Gheorghe“ (TAE), zice, „...imi dai trei sute de mit pă trei kilograme?“ — „Dau moșule!“ (TAE + TAI) (446–447).

3. Distribuția termenilor de înrudire

3.1.1. Funcția de clasificare (FC) a TÎ se realizează prin enunțuri de tipul X îi este TÎ Reperului:

— [el] *nă mi-a fost socru, mi-a fost tată* (453/26);

— *era [aici] femeia asta, că mi-e soră* (242/26).

Schema morfosintactică a contextului diagnostic al termenilor (cu funcție) de clasificare (TC) este următoarea:

$$X_{[Nom_1]}^{28} \sim \text{Pron. pers.} \left[\begin{array}{c} \text{Dat} \\ \text{Forma} \\ \text{neacc.} \end{array} \right] \sim \text{Cop}^{29} \sim \text{TÎ} \left[\begin{array}{c} \text{--Art} \\ \text{[Nom}_2\text{]} \end{array} \right] \sim \text{Rep}_{[Dat]}$$

FC este pusă în evidență de matca [–Art] a TÎ nume predicativ (vezi *supra*, 1.2.2.). Calitatea de context diagnostic al clasificării este însă condiționată de prezența, în stînga copulei, a Rep implicat în forma neaccentuată a unui pronume personal în dativ³⁰.

Construcția aceasta cu dativul este, după cîte știm, specifică limbii române. Precizarea poziției genealogice a lui X se face, în alte limbi, prin construcții de tipul:

$$X_{[Nom_1]} \sim \text{Cop} \sim \text{TÎ} \left[\begin{array}{c} \text{Art. hot.} \\ \text{[Nom}_2\text{]} \end{array} \right] \sim \text{Rep}_{[Genit]}$$

sau

²⁷ Neutralizării opoziției *consanguin* $\approx$ *aliat* i se adaugă, aici, aceea a opoziției de generație (motivată, poate, de situația particulară a referenților, între care va fi existat o diferență considerabilă de vîrstă). Pentru FRATE, SORĂ în loc de „soț“, „soție“, vezi L. Renzi, *op. cit.*, p. 94, 98.

²⁸ Nom₁ = nominativ cu funcție de subiect; Nom₂ = nominativ cu funcție de nume predicativ.

²⁹ Copula poate fi exprimată prin alte verbe decît *a fi*: *a veni* (asociat în special cu grade de rudenie mai îndepărtate), reg. *a pica*. (Sensul specializat la domeniul înrudirii al verbului *a veni* este consemnat numai în DM).

³⁰ Atunci cînd Rep = *Eu* sau *Tu*, el este indicat, de obicei, numai prin pron. pers. aton în dativ; cînd Rep = pers. a 3-a, exprimarea lui și prin subst. în dativ este facultativă. Despre obligativitatea prezenței Rep în enunț, vezi I. Coja, *op. cit.*, p. 158.

$$X_{[Nom_1]} \frown Cop \frown T\dot{I} \left[\begin{array}{l} \pm Art. hot. \\ Nom_2 \end{array} \right] \frown Rep_{[Posesiv]}^{31}.$$

Asemenea construcții sint reperate și în limba română, dar, spre deosebire de cele cu dativul, nu sînt s p e c i f i c e terminologiei de înrudire, respectiv substantivelor relative ³². De aceea, nu le putem lua în considerație pentru identificarea TC.

Pentru o clasă limitată de termeni, și anume TÎ indicînd poziții situate pe același nivel genealogic cu Rep, funcția de clasificare poate fi exprimată și prin structurile :

$$X_{[Nom_1]} \frown Cop \frown T\dot{I} \left[\begin{array}{l} - Art. \\ Nom_2 \end{array} \right] \frown cu \frown Rep_{[Ac]} :$$

- am întrebat pe Neculai ăsta, pe... cumnat venea cu ea (670/18) ;
- ea a fost culcată cu mă-sa [...] și e-un băiat, frate cu bărbat-so (188/14) ;
- am trimis o fată, soră cu nori-mea asta (345/19) ³³

sau

$$X_{[Nom_1]} \frown și/cu \frown Rep_{[Nom_1]} \frown Cop \frown T\dot{I} \left[\begin{array}{l} - Art \\ - Sg \\ Nom_2 \end{array} \right] :$$

— și amîndoi, cu băiatu meu, [...] se au așa de bine, chiar dacă-s frați numa de mamă (461/7).

3.1.2. În materialul nostru, am identificat următorii TC ³⁴: BĂIAT, BĂRBAT, BUNIC, BUNICĂ, COPIL, CUMNAT ³⁵, [CUMNATĂ], CUSCRĂ, [CUSCRU], FATĂ₁, FECIOR, FIU, FRATE, GINERE, MAMĂ₁, MAMĂ-MARE (?), [MAMĂ VITREGĂ], MĂTUȘĂ₁, MOȘ₁ (?), NEPOT₁, [NEPOT₂], NEVASTĂ, NORĂ, PĂRINȚI, SOACRĂ, SOCRU, SORĂ, SOȚ, SOȚIE, TATĂ₁, TATĂ-MARE(?), TATĂ-MOȘ(?), TATĂ VITREG, TUȘĂ₁, UNCHI, VĂR (VERIȘOR), VARĂ (VERIȘOARĂ).

3.1.3. Contextele X mi-e ..., X e... cu mine și eu și X sîntem... sînt excluse ³⁶ pentru următorii TÎ : BABĂ, CREȘȚIN, DADĂ₁, DADĂ₂, FATĂ (FE-

³¹ Topica TÎ ∘ Rep sau Rep ∘ TÎ variază de la o limbă la alta.

³² Ion e nepotul lui Petru sau nepotul tău are aceeași structură cu Azor e cîinele lui Petru sau cîinele tău.

³³ Exemplele citate reprezintă, de fapt, contrageri sintactice specifice vorbirii populare ; formulările complete ar fi *N. venea cumnat cu ea, *băiatul era frate cu bărbat-so, *fata era soră cu nori-mea.

³⁴ Întrucît textele excerptate au oferit prea puține exemple de contexte diagnostice — mai frecvente în interacțiunea verbală spontană decît în texte și, în general, cu o frecvență relativ redusă — a trebuit să apelăm, în stabilirea acestui inventar, la ancheta specială efectuată în Ialomița și la propriul idiolect. Termenii introdusi după ultimul criteriu i-am inclus între paranteze drepte.

³⁵ Întrucît graiurile muntenesti de nord nu stabilesc, la nivel lexical, distincția între diferitele tipuri de raport genealogic denumite CUMNAT, nu am făcut nici noi distincția între ele. Aceași observație este valabilă pentru UNCHI și MĂTUȘĂ.

³⁶ Afirmatia se bazează pe : a) absența exemplilor din materialul excerptat ; b) afirmații ale informatorilor din anchetele speciale ; c) idiolectul autoarei. Toate criteriile enumerate avînd un caracter mai mult sau mai puțin subiectiv, am preferat să lăsăm în suspensie elementele pentru care nu dispunem de date concludente : MAMĂ₂, MAMAIE₁, MAMĂ-SOACRĂ, TATĂ-SOCRU, TATAIE₁.

TICĂ)₂, FEMEIE (?), FIE, MAICĂ₁, MAICĂ₂, MAICĂ₃, MAICĂ₄, MAMĂ₂, MAMĂ₃, MAMĂ₄, MAMĂ₅, MAMĂ₆, MAMAIE₂, MĂMICĂ₁³⁷, MĂMICĂ₂, MĂTUȘĂ₂, MOȘ₂, MOȘ₃, MOȘ₄, NENE₁, NENE₂, NENE₃, NENE₄, NENE₅, NEPOT₃, OM, RUMÂN, TAICĂ₁, TAICĂ₂, TAICĂ₃, TATĂ₂, TATĂ₃, [TATĂ₄], TATAIE₂, TĂTIC(Ă)₁, TĂTIC(Ă)₂, TUȘĂ₂, TAȚĂ (TĂTICĂ)₁, TAȚĂ₂, TAȚĂ₃, UNCHEAȘ.

Majoritatea termenilor mai sus citați pot fi recunoscuți ca TAE, TAM sau TAI. Este ușor de înțeles de ce acești termeni nu pot avea o funcție de clasificare: omonimia lor cu termenii clasificatori primari ar fi o sursă de confuzii inacceptabile. Într-o secvență ca: *Auzim pe s o a c r ă - m e a*, „Iozăfino, Iozăfino“ [...] *da totuși nu i-am răspuns dinsei, zic „să vedem mai strigă o dată ? dacă mai strigă“ zic, „e gura lu mama“* (454/16), ambiguitatea semantică a termenului *mamă* cu funcție de referință este anulată de context; un enunț cu funcție de clasificare ca *Ana mi-e mamă* trebuie să fie însă, în mod necesar, univoc.

3.2.1. Funcția de adresare (FA) se realizează prin TÎ la vocativ.

TÎ avînd marca [Voc] implică în mod necesar Rep = pers. 1. Această restricție exclude posibilitatea determinării TÎ prin Rep ca atribut genitival. Caracterul nereperat al unui enunț ca *mama lui Ionel*, înregistrat în limbajul copiilor mici, este exploatat, cu efect umoristic, în anecdota care-i prezintă pe turci strigînd sub zidurile Cetății Neamțului: *Mama lui Ștefan cel Mare ! Mama lui Ștefan cel Mare !*

Restricția specificată mai sus imprimă caracter redundant construcției TÎ_[Voc] ~ Rep_[Pos]. Excluse din stilul neutru și din cel îngrijit al românei literare³⁸, extrem de rar atestate în materialul consultat de noi, formulările de tipul *fă, sorî-meo !* (562/2), *ascultă, frate-mia !* cîștigă din ce în ce mai mult teren în vorbirea tinerei generații orășenești, extinzîndu-se, cel puțin în jurul capitalei, și în mediul rural.

În registrul stilistic al vorbirii populare, TA au trăsătură obligatorie [+ Sg]. Formule de apel ca *măi copii !* sau *fraților !* (*nu mă lăsați !*) indică, prin însăși structura lor gramaticală, depășirea cadrului terminologiei de înrudire: *copil* are aici sensul de „om în primii ani ai vieții“, iar *frate* funcționează ca TAE. Versuri ca *Zorilor ! Sororilor* aparțin nivelului stilistic al literaturii orale, nu vorbirii zilnice.

3.2.2. Aproape fără excepție³⁹, TÎ incompatibili cu contextul diagnostic al clasificării selectează vocativul.

Între aceștia se disting, din punctul de vedere al poziției lor în raport cu cîmpul semantic al înrudirii, trei categorii principale:

a) Omonime ale unor TC, rezultate din „manipularea semantică“ a acestora: TAI, TAM și TAE.

b) Termeni împrumutați din alte sfere semantice. La origine, aceștia denumesc fie noțiuni cu o sferă foarte largă: RUMÂN, CREȘTIN, OM,

³⁷ *Mi-e mîntie* apare, cel mult, în vorbirea copiilor. Construcția este simțită ca o abatere de la normă.

³⁸ S. Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-Bucurest, 1937, p. 463, relevînd caracterul înverentios al formulei, o explică prin substituția pers. a 2-a cu pers. a 3-a.

³⁹ Singurele excepții sînt MAICĂ₁, TAICĂ₁ și FIE, termeni cu o poziție singulară în sistem, asupra cărora vom mai reveni.

FEMEIE, fie categorii de vîrstă : BABĂ, MOȘ, UNCHEAȘ⁴⁰, FETICĂ. O dată intrați în sfera terminologică a înrudirii, acești termeni primesc sensul de „soț“ și „soție“⁴¹ :

- [soția către soț :] „mă creștine ! pune mă ! miliția să-i caute“ (617/14) ;
- mama ce-a zis : „măi rundne, mai bine să rămînem numa cu vacile“ (464/15) ;
- „rumine, eu nu mai stau“ (339/20) ;
- „uncheaș !“ . . . femeia mai de ! mai bătrînă față de noi ; „uncheaș !“ ice, „bata asta curge“ (433/7) ;
- [soțul către soție :] — „femeie“ zice, „fecioru ne-aduce-o fată“ (628/24).

e) Termeni specifici, a căror origine trebuie căutată fie în diminutivarea hipocorică a TC — MĂMICĂ, MAMAIE, MAICĂ etc. — fie în așa numitele *Lallwörter* „cuvinte gîngurite“ din graiul copiilor — NENE, DADĂ, ȚAȚĂ etc.

3.2.3. Se admite, în principiu, și numeroase definiții din dicționare o afirmă, că orice TÎ (înțelegîndu-se prin aceasta, în mod tacit, termeni de clasificare) poate funcționa și ca termen de adresare. Analiza textelor dovedește însă că nu orice TÎ este compatibil cu trăsătura morfosintactică [Voc], marcă a funcției de adresare.

Următoarele grupe de TC nu funcționează ca TA :

a) Termenul colectiv PĂRINȚI :

- [Părinți nu le spui ?] — Nu ! e ! cum să spui „părinți“ ? mamă și tată. Părinți cînd zice : „mergem la părinții mei“, sau „mergem la părinții tăi“, da mamă și tată cînd te duci la zici (Văleni, Neamț).

Singularul PĂRINTE funcționează ca termen de adresare, dar în afara terminologiei de înrudire.

Considerăm că PĂRINTE, termen de adresare către un preot, nu poate fi situat în același plan cu MĂTUȘĂ, MAMĂ etc. Chiar dacă extinderea de sens pornește tot de la extrapolarea unor sentimente de respect afectuos, restricțiile în alegerea referentului nu mai vizează raportul de vîrstă între acesta și vorbitor, ci statutul lui profesional și social : un enoriaș, bătrîn chiar, i se va adresa preotului cu *părinte*, oricît de tînăr ar fi acesta. În aceeași situație, de „specificare profesională“, se găsesc MAICĂ, MĂICUȚĂ — pentru călugărițe și SORĂ — pentru surori medicale.

b) SOȚ și SOȚIE, termeni cu conotația „oficial“, „formal“ :

- [Se spune și „făi soție“ ?] — Se mai zice, da numa dacă spune cuiva : „soția mea, sau nevasta mea a făcut așa“. Numa dacă spune cuiva. Da ca să zică „făi soție“ în curte „oîno-nea“, nu ! nu ! La orice familie (Albești, Ialomița).

⁴⁰ În graiurile luate ca exemplu, termenul înseamnă „om bătrîn“, nu „unchi“.

⁴¹ Predominanța — numerică și de frecvență — a termenilor masculini reflectă o mentalitate culturală : respectul datorat de nevestă bărbatului, căruia — mai ales dacă e mult mai în vîrstă decît ea — nu se cade să-i spună pe nume.

c) Termeni denumind poziții situate la un nivel genealogic inferior în raport cu Rep: COPIL, FECIOR, GINERE, NORĂ; pentru aceștia, adresarea se realizează să fie prin TAI, fie „pe nume“.

d) FRATE și SORĂ sînt substituiți, în adresare, fie prin nume proprii (pentru mezinii), fie prin respectuoasele NENE, DADĂ etc. pentru frații și surorile mai mari.

e) SOCRU și SOACRĂ sînt înlocuiți cu TAM: TATĂ, MAMĂ și derivatele lor:

— *Nurorile mele mi-a zis mămică, e-așa mi-a zis copiii, băteții mei. Că mai e obișnuința și după soț, sau soție. Dacă soția i-a zis mă-si mamă, i-a zis și soțu tot mamă, cînd a vorbit cu ea. Dacă bătatu i-a zis mă-si mămică, i-a zis și nora soacrii tot mămică, și tăticului tătica (Albești, Ialomîța).*

În aceeași categorie cu SOCRU, SOACRĂ ar putea fi încadrați, probabil, și termenii corelativi GINERE și (mai ales) NORĂ, a căror evitare în adresare nu se explică numai prin poziția genealogică descendentă. Un comentariu al informatoarei din Albești ni se pare relevant în acest sens:

— [Norei mele i zic] Mărioară, cum o cheamă. Păi nu poți să-i zici „nor-meo, fă cutare lucrul“, nu-i zic niciodată. — M.V.: Dar altele soacre zic „nor-meo“? — Nori-meo în față... nu prea! Prea rar! Adică... alea care se mai trag așa cîl odată de păr.

Restricțiile care limitează selectarea vocativului pentru TÎ sînt impuse, în marea majoritate a cazurilor (punctele c–e), de reguli de comportament social⁴² diferite de la colectivitate la colectivitate.

Altă serie de restricții este de natură stilistică. Prezente în textele noastre populare, aceste restricții pot fi anulate în stilul solemn, ceremonios (*fiu!e!*⁴³) sau în cel comercial (*Părinți! Dați copiilor dulciuri!*).

3.3. Spre deosebire de funcția de clasificare și de cea de adresare, funcția de referință (FR) a TÎ se actualizează în contexte variate. Marea majoritate a acestor contexte au în comun relația sintactică

$TI \sim Rep_{Atribuit}$.

Reperul poate fi exprimat prin:

- a) substantiv — comun sau propriu — în genitiv:
  - *întreba lăutaru pe nun [...] și pe tat-al miresii (100/28);*
  - *vine un frate d-a lu cumnată-mea (125/24);*
  - *avea porumb [...] ginerele lu Coïnac (24/12);*
- b) pronume personal pers. a 3-a în genitiv:
  - *mama ei era cam bolnavă (689/14);*
- c) pronume demonstrativ în genitiv:
  - *fratele ăstuia nu era acolo;*
- d) adjectiv posesiv.

Dintre aceste contexte, pertinentă pentru clasificare se dovedește asocierea cu adjectivul posesiv, cu condiția examinării concomitente a trăsăturii contextuale $\sim Pos$ cu trăsătura $[\pm Art]$.

⁴² Vezi și motivarea socială expusă în exemplul din Bănia (*supra*, p. 118): *acuma [...] m zis că-i baba noastră că-i moartă de mult [și, deci, nu se mai supără!].*

⁴³ Cf. S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 462.

3.3.1. Este bine cunoscut faptul că TÎ, precum și alte câteva substantive relative⁴⁴, admit contextul TÎ_[Art] ◊ Pos, cu condiția ca atit TÎ cit și Pos să fie la singular⁴⁵.

1° În vorbirea populară, construcțiile cu posesiv conjunct sint de departe cele mai numeroase. Frecvența lor ridicată — asociată cu vechimea lor⁴⁶ — explică puternica sudură a sintagmelor respective, sudură cu consecințe atit în planul fonetic, cit și în cel morfosintactic și în cel semantic. În primul plan, remarcăm :

a) unitatea accentuală a sintagmei : *nevăstă-mea* vs. *nevăsta mea* ;

b) modificări fonetice suferite de TÎ, modificări ce nu apar în poziție independentă : *socră-miu* (31/11), *mă-sa* (*passim*), *lac-tu* (454/24), *fra-su* (428/25) etc.⁴⁷ Menționăm că aceste modificări se produc în special înainte de posesivul de pers. a 3-a ;

c) modificări în forma posesivului masculin⁴⁸ singular, devenit neaccentuat : *meu* > *mjo*, *mju* ; *tău* > *to*, *tu* ; *său* > *so*, *su*.

În planul morfosintactic, sintagma TÎ ◊ Pos este tratată ca un singur lexem, supunându-se regulilor flexiunii nominale : Gen. Dat. *lui tată-său*, *mă-sii* și chiar, la Bran (Brașov), *me-sii*, Voc. *sor-meo*⁴⁹.

În sfârșit, pe plan semantic, „incorporarea“ posesivului s-a făcut în detrimentul funcției sale referențiale, de indicare a Rep. În vorbirea populară corespund normei construcții ca : *bunic(i)-sa lu Mariana* (581/10) ; *s-a supărat mamă-sa băiatului* (292/22), *trăia mă-sa lu mama mea* (606/21), *cînd venea ta-su flăcăului și cu mă-sa lui* (611/2), *fra-su lu Apostu* (428/25) ; *dormea cu socru-su femeii ăștia* (328/26), *este frate cu tată-su lu tăticu* (668/5), *chiar laică-su lui dacă era* [...] *nu-i făcea ce i-am făcut eu* [= tatăl vitreg] (460/25) ; *cînd se duce acolo găsește pe ta-su lui* (305/8). Ele indică reducerea funcției posesivului la aceea de simplu determinant gramatical, similar cu un articol hotărît⁵⁰. Reperul termenului de înrudire este indicat abia de atributul genitival (substantival sau pronominal) următor.

Toate exemplele citate aici ilustrează construcții cu adjectivul posesiv de pers. a 3-a. Nu am întilnit, în TDM II, exemple pentru pers. 1, atestate, totuși, de B. Cazacu după ALR⁵¹ ; singurul exemplu de care dispunem pentru reluarea adjectivului posesiv de pers a 2-a are caracter emfatic : *Rotea este tat-tu tău ?* (531/1).

2°. Încadrarea formelor masculine *bărbatu-meu* (403/17), *cununatu-mio* (601/16), *moșu-meo* (591/3) etc. în schema TÎ_[Art] ◊ Pos poate suscita nedumerire. Într-adevăr, din punctul de vedere al normelor variantei orale a limbii standard, *-u* ar trebui interpretat ca articol hotărît. Textele populare, notate în transcriere fonetică, infirmă însă această interpretare :

⁴⁴ Dar nu toate : *dușmanu-meu, *colegă-mea nu sint reperate, *vecinu-tău*, *stăpînă-sa* da. Ar fi interesant de urmărit, în această ordine de idei, efectele intersecției stercilor „substantiv relativ“ și „termen exprimînd relații constante“ (*Gramatica*² Academiei, I, p. 100).

⁴⁵ A. Graur, *Le genre personnel en roumain*, BL, XIII, 1945, p. 102.

⁴⁶ S. Pușcariu, *loc. cit.*

⁴⁷ A. Graur, *op. cit.*, p. 102—103 ; idem, *Notes sur l'emploi enclitique des adjectifs possessifs en roumain*, BL, XIII, 1945, p. 156—160.

⁴⁸ B. Cazacu, *Remarques sur l'emploi des adjectifs possessifs en roumain*, BL, XV, 1947, p. 97.

⁴⁹ Vezi și A. Graur, *Notes sur l'emploi...*, p. 160.

⁵⁰ B. Cazacu, *op. cit.*, p. 99. Exemplele pe care se bazează afirmația conțin exclusiv atribute pronominale.

⁵¹ B. Cazacu, *op. cit.*, p. 95—96.

a) finala *-u* apare numai înaintea persoanei 1 a posesivului; pentru pers. a 2-a și a 3-a, am întâlnit, consecvent, *bărbali-so* (188/14), *bărbat-lu* (348/9), *bărbac-su* (597/14)⁵²;

b) posesivul prezintă modificările caracteristice formei conjuncte;

c) înaintea pers. 1 a posesivului, vocala finală *-u* alternează cu *i*, *ă* și *i*: *bărbali-miu* (455/12), *bărbali-miu* (454/2), *cumnali-miu* (385/17), *cumnali-meo* (27/18), *feciori-mio* (584/15), *moși-miu* (538/6). *I* (*i*), *ă* și *u* funcționează aici ca vocale de sprijin, evitând, printr-o epenteză, formarea unui grup consonantic (*lm*, *rm*, *sm*) greu de articulat⁵³. Formele *cuscru-meu* (460/27), *socră-miu* (31/11), *socri-miu* (334/17) arată că și *cuscru-meu*, *socru-meu* trebuie interpretate ca sintagme cu substantivul nearticulat.

3.3.1.1. Termenii selectați de contextul

$$T\dot{I}_{[-Art]} \sim Pos_{[1, 2, 3]}$$

sint: BĂRBAT, [BUNIC], BUNICĂ, CUMNAT, CUMNATĂ, [CUSCRĂ], CUSCRU, FECIOR, FIE, FIU, FRATE, GINERE, MAICĂ₁, MAMĂ₇ (sic!), MĂTUȘĂ₁, MOȘ₁, NEPOT₁, NEVASTĂ, NORĂ, SOACRĂ, SOCRU, SORĂ, TAICĂ₁, TUȘĂ₁, UNCHI, [VĂR], [VARĂ].

Cu excepția lui FIE, FIU (în vorbirea populară), MAICĂ₁, TAICĂ₁, toți termenii de mai sus sint selectați și de contextele diagnostice ale clasificării.

3.3.1.2. Următorii T $\dot{I}$ admit numai combinația

$$T\dot{I}_{[-Art]} \sim Pos_{[2, 3]}$$

DADĂ₁, MAMĂ₁⁵⁴, MAMĂ₅, MAMĂ-MARE⁵⁵, [MĂMICĂ₁], NENE₁, TATA₁, TATA-MARE, [TĂTIC(Ă)₁], [TĂTIC(Ă)₂], TATA₁.

Mamă-la (*mă-la*) și *mamă-sa* (*mă-sa*) comută cu *mama* „mama mea”⁵⁶, paradigma fiind deci

$$T\dot{I}_{[Art, \text{hot.}]} / T\dot{I}_{[-Art]} \sim Pos_{[2]} / T\dot{I}_{[-Art]} \sim Pos_{[3]}$$

Cu excepția termenilor MAMĂ₁ și TATA₁, T $\dot{I}$ din această categorie nu sint selectați de contextele diagnostice ale clasificării, dar pot funcționa ca TA.

T $\dot{I}$ din această subclasă au în comun o trăsătură de conținut: micitatea (nerepetabilitatea) în raport cu reperul a poziției genealogice denumite. Această

unicitate poate fi absolută (pozițiile $\triangle$ și $\circ$), situațională, adică

legată de realitatea particulară din planul de referință (pozițiile $\blacklozenge$ și $\blacktriangle$,

$\blacklozenge$, $\blacktriangle$, $\circ$) sau subiectivă (cele două perechi de bunici sint

⁵² Nu avem exemple pentru ceilalți termeni; dar cunoaștem *moș-so*, *cumnat-so*; vezi și A. Graur, *Notes sur l'emploi...*, p. 159.

⁵³ Cf. S. Pușcariu, *Limba română. II. Rostirea*, București, 1959, p. 129.

⁵⁴ Mai frecvent în forma *mă-sa*, *mă-la*.

⁵⁵ Sub forma: *mă-sa mare* (554/8).

⁵⁶ *Mamă-mea*, citat de Pușcariu, *Études...*, p. 462, este, probabil, un *parafelenism*.

deosebite, de cele mai multe ori, prin denumiri diferite, alegerea acestora din seria de sinonime posibile⁵⁷ nefiind dirijată de reguli sociale ferme).

Clasa referențială *unicitate* nu este însă coextensivă cu clasa distribuțională $T\dot{I}_{[-Art.]} \frown Pos_{\{2, 3\}}$.

3.3.1.3. Următorii $T\dot{I}$ (grupați după criteriile semantice) nu sînt selectați în contextul $T\dot{I}_{[-Art.]} \frown Pos$:

- $T\dot{I}S$: BABĂ, BĂIAT, COPIL, CREȘTIN, FATĂ₁, FEMEIE, MOȘ₂⁵⁸, M, RUMÂN, UNCHEAȘ;
- TAM : FATĂ₂, MAMAIE₂, TAICĂ₂⁵⁹, TATAIE₂, TĂTIC(Ă)₂;
- TAE : DADĂ₂, MAICĂ₂, MAICĂ₄⁵⁹, MAMĂ₂, MAMĂ₄⁵⁹, MĂTUȘĂ₂, MOȘ₄⁵⁹, NENE₄, NENE₅⁵⁹, NEPOT₂, TUȘĂ₂, TAȚĂ₃;
- TAI : MAICĂ₃, MAICĂ₄, MAMĂ₂, MAMĂ₄, MAMĂ₆⁶⁰, MĂMICĂ₂, MĂMICĂ₃, TATĂ₂;
- compusele TATĂ-SOCRU, MAMĂ-SOACRĂ, TATĂ-MOȘ;
- SOȚ, SOȚIE⁶¹.

3.3.2. Sintagmele cu structura

$T\dot{I}_{[Art. hot.]} \frown Pos$

sînt și ele caracteristice pentru funcția de referință. Frecvența lor în tipul de text utilizat de noi este însă relativ redusă. Numărul mic de exemple de referințe dispunem nu ne permite identificarea obiectivă a valențelor tuturor $T\dot{I}$ selectați. Ne limităm, de aceea, la cîteva observații:

- $T\dot{I}$ selectați de contextul $T\dot{I}_{[-Art.]} \frown Pos_{\{1, 2, 3\}}$ sînt selectați și de contextul $T\dot{I}_{[Art. hot.]} \frown Pos$. Diferența între cele două formulări este de natură stilistică, prima fiind mai familiară și mai populară⁶².
Excepție de la regulă fac, din nou, FIE, FIU (în vorbirea populară), MAICĂ₁ și TAICĂ₁.

- Termenii selectați de contextul $T\dot{I}_{[-Art.]} \frown Pos_{\{2, 3\}}$ și, totodată, incluși de contextul diagnostic al clasificării, nu sînt selectați nici de contextul $T\dot{I}_{[Art. hot.]} \frown Pos$: DADĂ, NENE₁, NENE₂, TAȚĂ₁, TATĂ₂.

- $T\dot{I}S$: BABĂ, BĂIAT, COPIL, CREȘTIN, FATĂ₁, FEMEIE, MOȘ₂, M, RUMÂN, UNCHEAȘ, incompatibili cu contextul $T\dot{I}_{[-Art.]} \frown Pos$, sînt selectați de contextul $T\dot{I}_{[Art. hot.]} \frown Pos$. După cum se vede, este vorba atît de termeni de clasificare (BĂIAT, COPIL, FATĂ₁) cît și, mai ales, de termeni de adresare — aceștia toți denumind raportul $\Delta = \bigcirc$. Seriei de sinonime pentru această poziție genealogică i se adaugă SOȚ, SOȚIE.

Pentru $T\dot{I}S$ în discuție, prezența posesivului constituie un indiciu formal asupra sensului termenului: în textul dat, vorbitorul are în vedere *statutul genealogic* al referentului, și nu *statutul său de vîrstă* sau

⁵⁷ Pentru explicarea sinonimiei extrem de bogate, vezi Magdalena Vulpe, *Répartition géographique des noms de parenté en daco-roumain (d'après PALR)*, în RRL, XI, 1966, 1, p. 46—53.

⁵⁸ Deosebindu-se, astfel, de MOȘ₁: *môșu-meu* „bunîcîl meu“, *môșu mîeu* „soțul meu“.

⁵⁹ În același timp TAI.

⁶⁰ În același timp TAM.

⁶¹ Cf. TDRG s.v. *soț*; V. Scurtu, *op. cit.*, p. 177. Totuși, *soție-mea* nu este o construcție inițial exclusă, cf. S. Pușcariu, *Limba română*, I, p. 48 *passim*.

⁶² A. Graur, *Notes sur l'emploi...*, p. 160, semnalează existența unor diferențe semantice între *nevastă-mea* și *nevasta mea*.

de sex. Să se compare, în acest sens, *bătrîna noastră, mama omului meu* (411/10) cu [dascălul] *era văr cu tatăl meu. [...] Se duce omu acolo... sau rumînu meu cu cum a venit rumînu [...] cu femeia* (342/4) sau *fata mea a fost la București* (79/13) cu *părinții băiatului [...] nu-i plăcea poate fata aia* (96/9).

Atributul genitival exprimînd Rep apare în aceleași condiții ca adjectivul posesiv non-conjunct.

4. În paginile precedente, am identificat funcțiile contextuale ale termenilor de înrudire (de clasificare, de adresare și de referință) și contextele diagnostice ale fiecărei funcții; am stabilit, de asemenea, inventarele de termeni corespunzătoare fiecărui context diagnostic.

Se înțelege de la sine că lista contextelor diagnostice nu epuizează inventarul contextelor ce pot fi selectate de TÎ. Stabilirea unui asemenea inventar poate interesa o gramatică a substantivului, dar nu face obiectul lucrării de față.

La rîndul lor, inventarele terminologice prezentate aici, sînt, probabil, incomplete, corpusul utilizat fiind limitat. Le considerăm, totuși, suficiente pentru demonstrația avută în vedere.

Raporturile dintre inventarele terminologice funcționale pot fi caracterizate astfel:

4.1. Sfera cea mai largă o constituie TÎ putînd îndeplini *funcția de referință*. Ea cuprinde totalitatea termenilor de clasificare — termeni compatibili cu contextul *X mi-e ...* — precum și majoritatea termenilor de adresare.

Termenii de adresare inversă nu pot avea FR.

Termenii de adresare extinsă pot funcționa ca termeni de referință cu condiția de a fi determinați de un nume propriu⁶³:

— *vorbea nenea Ghiță, [...] stăpînu nostru* (202/7).

Calitatea de termen de înrudire cu funcție de referință a unui TAE însoțit de un nume propriu ni se pare însă discutabilă: referentul este indicat prin nume, TÎ funcționînd ca simplu „modificator de politețe”. Aceasta explică, de altfel, gama largă de raporturi genealogice și extragenealogice acoperită de unul și același termen — respectiv, pentru a rămîne consecvenți metodei noastre de analiză, marea număr de omonime înregistrate la TAE.

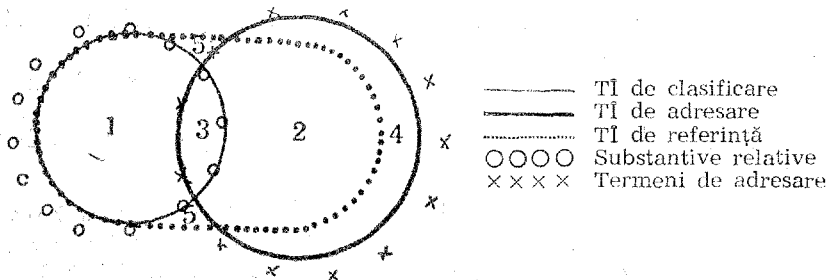
Singurii termeni îndeplinind, în corpusul excerptat, exclusiv funcția referențială, sînt FIE, FIU (?), MAICĂ₁, TAICĂ₁. Exceptînd anumite situații marcate stilistic (și valabile, în special dacă nu exclusiv, pentru MAICĂ₁: înjurături și versuri populare), contextul compatibil cu acești TR se limitează la TÎ_[—Art.] ∩ POS_[1, 2, 3].

4.2. În interiorul sferei largi a TR, sferile TC și TA se intersectează, în sensul că mulți TC pot funcționa ca TA. Reciproca nu este valabilă, din moment ce am definit TA ca TÎ compatibili cu vocativul și excluși de contextul diagnostic al clasificării.

⁶³ Posibilitatea asocierii unui TÎ cu un nume propriu constituie un capitol aparte în „gramatica terminologiei de înrudire”. Restricțiile semantice și gramaticale care guvernează asemenea asocieri nu sînt în seama, în mod consecvent, de funcția contextuală a TÎ; prin urmare, specificarea lor nu contribuie la clasificarea întreprinsă aici.

Funcționarea în adresare a TC este limitată, după cum am arătat, nu de restricții de conținut, ci de convenții sociale sau stilistice.

4.3. Schematic, raporturile dintre inventarele de TÎ clasificați funcțional (cu mijloace distribuționale) pot fi prezentate astfel:

1. TC, TR
2. TA, TR
3. TC, TA, TR
4. TAI; TAE
5. TR : *fiu, (fiu), maică, taică*

5. Clasificarea funcțională, bazată pe criterii distribuționale, a terminologiei de înrudire, deschide noi perspective de studiu.

5.1. Scopul ultim al cercetării noastre a fost fundamentarea teoretică și elaborarea practică a unei metode de studiere aprofundată a acestui capitol al *lexicului dialectal*, capitol cu importante implicații etnologice.

Ca și în fonologie sau în morfologie, varietatea diatopică a limbii se manifestă, în domeniul lexicului, nu numai la nivelul inventarului de unități, ci și în modul de structurare și de actualizare a acestuia. Iată câteva exemple :

— în Maramureș, SOCRU — SOACRĂ funcționează ca TA ; în majoritatea celorlalte graiuri, nu ;

— pe Valea Almăjului, MAICĂ este TC (cu sensul „bunică”) ; în unele graiuri muntenești, cu sensul „mamă” el este numai TR, iar cu sensurile extinse TA (la fel TAICĂ) ;

— în centrul Moldovei (Văleni, Roman), VĂR nu funcționează ca TA : *pe nume, că n-ai să-î zici văru l așa cînd te duci, „mă, un’te duci” ? „mă duc la văru-meu”* ; în graiurile muntenești da, fiind și TAE ;

— tot la Văleni, FRATE nu funcționează, în adresare, ca TAE ; la Albești, Ialomița, da ;

— la Bănia, Almăj, în graiul tradițional NEVASTĂ nu este TC (termenul curent fiind MUIERE), ci termenul cu care frații și surorile mai mici se adresează soției fratelui mai mare.

Dincolo de asemenea deosebiri dialectale, o cercetare comparativă pe plan romanic ar scoate, probabil, în evidență particularități și corespondențe neașteptate.

5.2. Cîmpul semantic al înrudirii se încadrează în clasa substantivelor relative. Stabilirea contextului diagnostic al clasificării (*X mi-e...*) poate contribui la studierea pe baze lingvistice, de comportament morfosintactic⁶⁴, a acestei interesante clase semantice.

⁶⁴ Studiu inițiat de Ion Coja, *op. cit.*, p. 160, 252.

ANEXA

Termenii de inrudire examinați*
și posibilitățile lor de actualizare în context

Nr. crt.	Termen	Pozitie	Funcție			
			C	A	R	
					-Art. 70s	+Art. 70s
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1.	BABA	$\Delta = O$	-	+	-	+
2.	BĂIAT	$\diamond$ Δ	+	-	-	+
3.	BĂRBAT	$\bullet = \Delta$	+	+	+	+
4.	BUNIC	Δ $\diamond$ $\diamond$	+	+	+	+
5.	BUNICĂ	O $\diamond$ $\diamond$	+	+	+	+
6.	COPIL	$\diamond$ $\diamond$	+	-	-	+
7.	CREȘTIN	$\bullet = \Delta$	-	+	-	+
8.	CUMNAT	$\diamond = \diamond \Delta$ $\diamond \circ = \Delta$	+	+	+	+
9.	CUMNATĂ	$\diamond = \diamond \circ$ $\diamond \Delta = O$	+	+	+	+
10.	CUSCRĂ	$\diamond \circ$ $\diamond = \diamond$	+	+	+	+

* Intre [ ] am dat cîțiva termeni pe care nu-i-am întâlnit în corpusul excerptat, dar a căror existență este nelindoielnică

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
11.	CUSCRU		+	+	+	+
12.	DADA ₁		-	+	+	?
13.	DADA ₂ *		-	+	+	-
14.	FATA ₁		+	?	-	+
15.	FATA ₂ (FETIȚĂ)		-	+	-	-
16.	FECIOR		+	-	+	+
17.	FEMEIE		?	+	-	+
18.	FIE		-	-	+	-
19.	FIU		+	-	+	(+)**
20.	FRATE		+	-	+	+
21.	GINERE		+	-	+	+
22.	MAICĂ ₁		-	-	+	-
23.	MAICĂ ₂ *		-	+	+	-

* Numai în contextul Nume propriu

** Nu în vorbirea populară.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
24.	MAICĂ ₃		-	+	-
25.	MAICĂ ₄		-	+	-
26.	MAMĂ ₁		+	+	+
27.	MAMĂ ₂		-	+	-
28.	MAMĂ ₃		-	+	-
29.	MAMĂ ₄		-	+	-
30.	MAMĂ ₅		-	+	-*
31.	MAMĂ ₆		-	+	-
32.	MAMĂ ₇		-	+	+
33.	MAMĂ-MARE		?	+	+
34.	MAMAIE ₁		-	+	?
35.	MAMAIE ₂		-	+	-

* Pentru Rep = EU. +, în varianta T I [+ Art hot.]

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
36.	BDD-A1376 © 1986-1987 Editura Academiei					
	Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.131 (2026-06-06 07:56:34 UTC)					

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

BDD-A1376 © 1986-1987 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.131 (2026-06-06 07:56:34 UTC)

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
55.	DM	$\bullet = \Delta$	-	+	-	+
56.	PĂRINTE (PĂRINTI)	$\diamond$ $\blacklozenge$	+	-	-	+
57.	RUMÂN	$\bullet = \Delta$	-	+	-	+
58.	SOACRĂ	$\blacklozenge = \diamond$ O	+	-	+	+
59.	SORU	$\blacklozenge = \diamond$ $\triangle$	+	-	+	+
60.	SORĂ	$\blacklozenge$ $\circ$	+	-	+	+
61.	SOT	$\bullet = \Delta$	+	-	-	+
62.	SOTIE	$\blacktriangle = \circ$	+	-	-	+
63.	TAICĂ ₁	$\triangle$ $\blacklozenge$	-	-	+	-
64.	TAICĂ ₂	$\blacktriangle = \circ$	-	+	-	-
65.	TAICĂ ₃	$\blacktriangle$ $\diamond$	-	+	-	-
66.	TATA ₁	$\triangle$ $\blacklozenge$	+	+	+	+
67.	TATA ₂	$\triangle$ 				

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
68.	TATĂ ₃		-	+	-	-
69.	[TATĂ ₄]		-	+	-	-
70.	TATAIE ₁		-	+	-	?
71.	TATAIE ₂		-	+	*	-
72.	TATA-MARE		?	+	+	-
73.	TATA-MOȘ		?	+	- *	-
74.	TATA-SOCRU		-	+	- *	+
75.	TATA VITREG		+	-	+	+
76.	TĂTIC(A) ₁		-	+	+	+
77.	TĂTIC(A) ₂					-

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
78.	TUȘĂ ₁		+	+	+	+
79.	TUȘĂ ₂ [*]		-	+	-	-
80.	ȚĂȚĂ ₁ (ȚĂȚĂȚĂ)		-	+	+	-
81.	ȚĂȚĂ ₂		-	+	+	-
82.	ȚĂȚĂ ₃ [*]		-	+	-	-
83.	UNGHEAȘ	● = Δ	-	+	-	+
84.	UNCHI		+	+	+	+
85.	VARĂ (VERIȘDARĂ)		+	+	+	+
86.	VĂR (VERIȘOR)		+	+	+	+

* Nu

POUR UNE CLASSIFICATION DISTRIBUTIONNELLE DES TERMES DE PARENTÉ

RÉSUMÉ

L'objet de cette étude est constitué par les termes de parenté (TP) actualisés dans le texte. Le point de vue adopté est celui fonctionnel, les critères de classification—distributionnels.

Les TP font partie de la classe — beaucoup plus large—des *substantifs relatifs*, expression d'un rapport (social) établi entre deux référents caractérisés par le trait [+Humain]. Tout emploi d'un TP suppose une référence — explicite ou implicite— à l'autre terme du rapport, le *repère* (Rep).

Les recherches de sémantique, la pratique dialectologique et, surtout, certaines interprétations ethnologiques ont suggéré l'existence de trois *fonctions contextuelles* pour les TP : a) la *référence* (le locuteur désigne X par sa qualité de parent de Rep) ; b) la *classification* (le locuteur établit la place de X dans le schéma généalogique de Rep) ; c) l'*adresse directe*.

L'auteur se propose : 1° de découvrir les contextes morpho-syntaxiques propres à réaliser chacune des fonctions mentionnées ci-dessus, 2° d'établir les inventaires de termes compatibles avec chacun des contextes diagnostiques et 3° de préciser les rapports entre ces inventaires terminologiques, autrement dit d'établir les capacités fonctionnelles de chaque TP. Les contextes diagnostiques tiennent compte des rapports syntaxiques entre TP et Rep ainsi que des traits morphologiques associés aux deux termes : nombre, cas, personne, article.

En comparant les trois inventaires terminologiques, on constate :

— L'inventaire le plus riche est celui des termes de référence ; il comprend tous les termes classificateurs, la majorité des termes d'adresse, ainsi que deux couples de termes spécifiques.

— La plupart des classificateurs peuvent fonctionner comme termes d'adresse ; l'emploi des classificateurs dans cette fonction est limité par des conventions sociales et stylistiques.

— Les termes d'adresse sont incompatibles avec les contextes diagnostiques de la classification.

La variété „sémantique“ des TP remarquée en dialectologie peut être décrite, d'une manière plus adéquate, comme différence fonctionnelle.

Januarie 1986

București, str. Dăniceni, nr. 3